

AZ ELÍTÉLT ALAPJOGAINAK MEGJELENÉSE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

VÉGER Alexandra

1. Bevezető

Kutatásom fő vezérfonala a fogvatartottak jogorvoslati jogának megjelenése és érvényesítése a büntetés-végrehajtási panaszmechanizmusában a jogsértésekkel szemben. Jelen tanulmányom kutatásomnak azon részét érinti, amely levezeti, hogy a fogvatartottak rendelkeznek olyan alapjogokkal, amely – bármilyen hosszú – büntetés letöltése ellenére sem lehet tőle elidegeníteni, valamint rámutassak arra, hogy a jelen büntetés-végrehajtási cél miért is a reintegráció.

Igyekeztem minél több olyan szemléletet egymással szemben állítani, amely mind a mai napig komoly jogfilozófiai kérdéseket vet fel. Elsősorban fogalmilag és tartalmilag igyekeztem megragadni azon fogvatartotti jogosultságokat, amelyek a mai helyreállító igazságszolgáltatásban jelen vannak.

Egyúttal jelen kitekintésemben összefoglaltam mindazon egyetemes dokumentumokat, amely elsőként karolták fel és harcolták ki a fogvatartottak alapjogait.

2. Jogosultságokról általában

A jogosultságok kapcsolatos diskurzus általában három fő kérdés köré szerveződnek, egyrészt kiket milyen jog illet meg, vagy kellene, hogy megillessen, másrészt kikre milyen kötelezettségek hármlanak a szóban forgó jogokból, és végül harmadrészt hol vannak a szóban forgó jogok korlátai és mikor lehet azokat korlátozni.

Győrfi Tamás szerint ezek a kérdéseknek a megválaszolása nem konceptuális jogelmélet feladata. Időközben felmerül a vitákban, miszerint negyedrészt kikről állíthatjuk értelmesen, hogy jogok alanyai lehetnek? Ez a kérdés határozza meg magát a jogalanyiség kérdését.¹ Ennek megválaszolása függ, hogy mi a jogosultságok természete, és mi adja azok értékét. Feinberg tanulmányában úgy véli, hogy az a kérdés, miszerint valakit fel kellene-e ruházni bizonyos jogokkal, olyan szubsztantív kérdés, mely nem válaszolható meg értékmentesen.² Győrfi Tamás szerint is tisztán logikai analízissel nem vagyunk képesek megválaszolni. Győrfi Tamás rámutat arra, hogy nem annyira a kérdésnek lesz gyakorlati relevanciája, hogy kik lehetnek jogalanyok, hanem sokkal inkább abban, hogy miként értelmezzük azokat a jogokat, amelyekkel diszkrecionális döntések meghozatalára képes emberek rendelkeznek.

3. Alapjog = emberi jog? Az élethez és az emberi méltósághoz való jog egymáshoz való viszonya

A jogosultságokat védett cselekvési lehetőségnek tekinti Bódig Mátyás.³ Amikor valaki a jogosultságaira hivatkozva tesz meg valamit akkor abban csak speciális indokok alapján akadályozhatjuk meg igazoltan. Csak úgy van értelme azt mondani, hogy valakinek joga van valamire, ha ez mások normatív pozíciójára kihatással van.

Az emberi jogok értelemszerűen a jogosultságok egyik csoportját képezik. Bódig Mátyás úgy véli, és követve Amartya Sen elméletét, az emberi jogok alapvetően morális igények kifejeződései. Ha emberi jogokat nyilvánítunk ki, akkor etikai igényeket artikulálunk.⁴ Továbbá állítja, hogy az emberi jogok abban különböznek a közönséges jogi jogosultságoktól, hogy megőrzik az erkölcsi normák bizonyos sajátosságait. Mivel az emberi jogok különbségtétel nélkül megilletik az emberiség összes tagját, az erkölcsi igényeknek, amelyeken alapulnak, egy univerzális erkölcs keretei között lehet értelmet adni. Bódig Mátyás interpretálja a hivatalos emberi jogi dokumentumok nyelveze-

¹ GYÖRFI Tamás: A jogosultságok önállósága és a jogalanyiség kérdése. In: FICSOR Krisztina – GYÖRFI Tamás – SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogosultságok – elmélet és gyakorlat*. Bóbor, Miskolc, 2009. 216.

² JOEL FEINBERG: The Rights of Animals and Unborn Generation. In: JOEL FEINBERG: *Rights, Justice, and the Bounds of Liberty*. Princeton, Princeton University Press, 1980. 180.

³ Vö. NIGEL SIMMONDS: *Laq as Moral Idea*. Oxford, Oxford University Press, 2007. 104.

⁴ Ld. AMARTYA SEN: Elements of a Theory of Human Rights. *Philosophy and Public Affairs*, vol. 32., 2004/4. 320.

tét és képzetvilágát, valamint interpretálja a hivatalos nyilatkozatokat: „Az Egyezségokmányban részes államok [...] felismerik azt, hogy ezek a jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek...”⁵

Az emberi jogok eszméjének hosszú története van, maguknak a jogoknak a nemzetközi védelme alig néhány évtizedre tekinthet vissza. Ez a rövid idő is elegendő volt ahhoz, hogy a gyakorlat jelentősen átalakítsa az emberi jogokkal kapcsolatos képzeteket, hogy megváltoztassa az elméleti viták dinamikáját.⁶ Az emberi jogok az emberi személyhez kötődő alapvető jogcímek időtlen kifejeződései.”⁷

„Az emberi jogok [...] elidegeníthetetlenek és egyetemesek. Az állam nem adományozza, hanem elismeri őket.”⁸ Az emberi jog azonban nem erkölcsi, hanem jogi konstrukció. Ebből adódóan nem minden érvényes erkölcsi igény szül emberi jogot. Bódis Mátyás úgy gondolja, hogy a jogi jelleg döntően intézményes jelleg. Véleménye az, hogy a jog normatív és intézményes társadalmi gyakorlat.⁹

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában kevés jelentősebb döntés született a halálbüntetést eltörölő határozatánál.¹⁰ Az élethez és a méltósághoz való jog oszthatatlanságának doktrínája, melynek segítségével a bíróság két jogot egymáshoz kapcsolta. Győrfi Tamás úgy véli két ellenkező irányba mutató megfontolást kíván egyidejűleg érvényre juttatni.¹¹ Egyrészt a kiszolgáltatott, autonóm döntésekre képtelen embertársaink méltóságát is védeni akarván, a testület a méltósághoz való jogot az élet tényéhez kötötte: az ember azért rendelkezik méltósággal, mert él. Másfelől az emberélethez való jogot a méltósághoz kötötte, vagyis az ember élethez való jogának különlegességét az adja, hogy méltósággal rendelkezik.

Jörgen Rasmussen dán teológus, az Európa Tanács Kínzás, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetések Megelőzésére létrehozott Európai Bizottsága, a CPT tagja – és börtönlelkész – az „Emberképek és emberi jog –

⁵ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi egyezségokmánya (továbbiakban: IESCR), Preambulum.

⁶ BÓDIG Mátyás: Jogelmélet és emberi jogok nemzetközi védelmének néhány jogelméleti aspektusa. In: FICSOR–GYÖRFI–SZABÓ i. m. 209.

⁷ Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR) General Comment No 17 (Un. Doc. E/C.12/GC/17), 2. §.

⁸ Ld. BÓDIG Mátyás: A jog és az erkölcs közötti viszony a konceptuális jogelmélet szempontjából. *Miskolci Jogi Szemle*, 2007, 12.

⁹ BÓDIG i. m. 510.

¹⁰ 23/1990 (X.31) AB határozat, ABH 1990, 88.

¹¹ GYÖRFI i. m. 47.

a büntetés-végrehajtás ellenőrzése” gondolkörben fejtette ki tapasztalatait. Véleménye szerint a modern demokráciák alkotmányaiban hiába keresünk emberképet. A modern jogállam ugyanis különböző emberképekkel élő polgárok nagy konglomerátuma.

A keresztyén emberkép elemei Isten-, és emberszeretet, az együttérzés és a segítségnyújtás emberképe, valamint az áldozathozatal emberképe. A büntető-jog – Rasmussen véleménye szerint – nem veszi kellően tekintetbe az embert, hanem tárgya csak a bűnelkövető. Már ez a szemlélet, a vádlott pozíciójába szorítás, az emberi méltóság elvesztésével jár. Ezt csak fokozzák a médiák, amelyek igen sokszor és durván még az utolsó emberi vonástól is megfosztják a vádlottat. Az emberi méltóságtól történő megfosztás gyakran folytatódik a zárkában, a börtönben is. A CPT feladata a keresztyén és a humanista emberkép alapján, hogy felmutassa és szorgalmazza: a fogvatartottak sem emberi méltóságukat, sem emberségüket nem veszítették el, amelyeket minden eszközzel óvni és ápolni kell, éppen a társadalom jól felfogott érdekében.¹²

Az emberi méltóság sérthetetlenségének talaján állva elvileg nem tehető az emberek között különbség azon az alapon, mely történelmi narratívát fogadják el. Tulajdonképpen burkoltan ezt mondják ki a különféle alkotmányok és nemzetközi egyezmények diszkrimináció tilalmát¹³ rögzítő azon rendelkezései, amelyek például a nemzeti, etnikai, vagy faji hovatartozás alapján történő hátrányos megkülönböztetést tilalmazzák. Az emberi méltóság szorosan összefügg – különösen esetleges megsértése esetén – az emberi személyiséggel, ennek jogi védelmével, a személyiség szabad fejlődését biztosító személyiségi jogok egész sorával. Ezekkel kapcsolatosan azt lehet mondani, hogy a méltóság valamilyen „morálisan releváns tulajdonságánál fogva illeti meg az embert”.¹⁴

A személyiségi jogok szintén a lehető legszorosabban az emberi méltósághoz kötődnek, abból származtathatók, illetve oda vezethetők vissza. Éppen a konkrét személyiségi jogok tartalma okozhat viszont a jog számára értelmezési nehézséget, hiszen ahogyan Sólyom László találóan fogalmazott, miszerint a jog nem képes pontosan megmondani, mi is az a személyiség, melyet védelem-

¹² BÉKEFY Lajos: Európai Egyházak és börtönlelkészek a fogvatartottak emberi méltóságáért. *Börtönügyi Szemle*, 2009/4. 103–104.

¹³ Ld. KOVÁCS Kriszta: *Az egyenlőség felé, a hátrányos megkülönböztetés tilalma és a támogató intézkedések*. Budapest, L'Harmattan, 2012.

¹⁴ BARCSI Tamás: *Az ember méltósága*. Máriabesenyő-Gödöllő, Attraktor, 2005. 8–10.

ben részesít, hanem csupán *modus vivendi* ajánlhat, de a személyiség nincs (nem lehet) bezárva a jogba.¹⁵

Az emberi méltósággal összefüggő felfogásokat illetően két véglettel szembeülhetünk, egyrészt az emberi méltóságot a legkülönbébb politikai, vallási, kulturális felfogások közös nevezőjének tekinthetjük, másrésztől azonban egy adott kultúrán, egy adott tudományágon vagy éppen jogterületen belül sincs kiforrott, egységes tartalma. Miért van e kettősség – tehetnénk fel a kérdést?¹⁶

4. Állami kötelesség az elítéltek emberi joga tekintetében

Az emberi méltóság és a történelmi narratíva viszonyában a kölcsönös meghatározottság abban áll, hogy egy bizonyos, a történelmi időben jól meghatározhatóan kialakult történelmi narratíva tartalmazza azt az álláspontot, hogy az emberi méltóság sérthetetlen,¹⁷ és hogy védelme az állam elsőrendű kötelessége. Fontos megértenünk, hogy az emberi méltóság sérthetetlenségének koncepciója lényegében az emberi szabadság elismerését jelenti.¹⁸ Egyrészt azt, hogy a másik ember személyisége szabad kibontakoztatásában nem akadályozható, másrészt hogy önkényesen (itt úgy értendő: akarata nélkül) nem használható fel meghatározott célok eszközeként.

Az Európai Unió Alapjogi Kartája – számos más európai ország alkotmányával hasonló módon – az emberi méltóságot nem jogként határozza meg. „Az emberi méltóság sérthetetlen. Tiszteletben kell tartani, és védelmezni kell.” Ez a megfogalmazás az emberi méltóság vonatkozásában sérthetlenségi követelményt támaszt, s azt feltételezi, hogy megfogalmazódnak bizonyos tilalmak az emberi méltóság védelmére. A jog a méltóság megsértésre reagál, de magát az emberi méltóságot nem lehet jogként kezelni. Az emberi méltósághoz való jogról a nemzeti alkotmányok sem elsősorban úgy beszélnek, mint amely konkrét tartalommal meghatározott értéket vagy érdeket véd, hanem mint olyan álta-

¹⁵ SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1983. 47.

¹⁶ BALOGH Zsolt: Az emberi méltóság: jogi absztrakció vagy alanyi jog. *Iustum Aequum Salutare*, VI. évf., 2010/4. 35.

¹⁷ A sérthetlenség és korlátozhatatlanság fogalmi különbözőségéhez ld. ZAKARIÁS Kinga: Az élethez és az emberi méltósághoz való jog az alkotmánykonceptió tükrében. In: DRINÓCZI Tímea – JAKAB András: *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011*. Budapest, Pázmány Press, 2013. 378.

¹⁸ BIBÓ István: *Életút dokumentumokban*. Budapest, 1956-os Intézet – Osiris-Századvég, 1995. 449–450.

lános alapelvről, mely a társadalmi, politikai, jogi alapértékek szempontjából meghatározza az adott alkotmányos rendszert. Kétségtelenül fontos azonban, hogy a legtöbb alkotmány kimondja: az állam, a politikai rendszer az emberi méltóságot alapértéknek tekinti, védi vagy biztosítja.¹⁹

5. Nemzetközi szintér

5.1. ENSZ égisze alatt született egyezmények

A fogvatartáshoz kapcsolódó alapelveket elsősorban az ENSZ által elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában²⁰, valamint a Polgári és Politikai Jogok nemzetközi Egyezség Okmányában találhatjuk meg. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata²¹ összefoglalja minden embert megillető alapvető jogait. Az EJENY 5. cikke deklarálja a kínvallatás, a kegyetlen, embertelen, lealacsonyító büntetés és bánásmód tilalmát, míg a 7. cikke deklarálja a törvény előtti egyenlőséget és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmány²² 2. cikke rendelkezik a diszkrimináció és a megkülönböztetés tilalmáról, a 9. cikkének 1. pontja jelent ki a szabadságra és személyi biztonságra való jogot. A fogvatartottak szemszögéből még kiemelendő az egyezmény 10. cikkének A 10. cikk 1. és 3. pontja kiemelt jelentőségű a fogvatartottak szempontjából, mert ezekben a pontokban fogalmazták meg a szabadságuktól megfosztott személyekkel való emberséges bánásmód és az emberi személyiség veleszületett méltósága tiszteletben tartásának követelményét. „A bv. rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beillesztésük elősegítése. A fiatalokú elkövetőket a felnőttektől el kell

¹⁹ VARGA Attila: Az emberi méltóság jogi értelmezésének kérdései. *Korunk*, 2011/7. 101.

²⁰ General Assembly resolution 217 A (III) of December 1948. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata nem szerződés, így olyan rendelkezése sincs, ami a tagállamok számára előírná a formális ratifikációt. Ez okból magyarországi kihirdetéséről nincs intézkedés.

²¹ ENSZ-közügyülés fogadta el 1948. december 10-én Párizsban 217. A (III) számú közgyűlési határozatként, mely 30 cikkből áll.

²² ENSZ Közügyülés fogadta el 1966. december 16-án a 2200. A (XXI) számú közgyűlési határozatban. A Magyar Népköztársaság 1976. évi 8. törvényerejű rendeletében ratifikálta az Egyezségokmányt.

különíteni, s részükre a koruknak és a jogi helyzetüknek megfelelő elbánást kell biztosítani.”²³

1975-ben ENSZ elfogadta a „Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni védelméről szóló nyilatkozatot.” Ez a nyilatkozat sem volt jogilag kötelező, mindazonáltal egy olyan széles körben elfogadott dokumentumról beszélünk, amely a kínzás fogalmát definiálta és felsorolta milyen intézkedéseket kell tenni az államnak a kínzás megszüntetése érdekében.²⁴

Az első, jogilag kötelező nemzetközi egyezmény, amely kizárólag a kínzás felszámolását tűzte ki célul az A Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Elleni Egyezmény (UNCAT). Az UNCAT kiemelkedő vívmánya az 1. cikkében meghatározott kínzás nemzetközi szinten elismert definícióvá nője ki magát.²⁵

5.2. Európa Tanács munkássága

Az Emberi Jogok Európai Egyezményben²⁶ is érvényesül a mindenkit megillető jogok és szabadságjogok.²⁷ A fogvatartás körülményeit érintő 3. cikk is deklarálja a kínzást vagy embertelen, megalázó bánásmódot vagy büntetést. Az egyezmény végrehajtása érdekében létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságot (European Court of Human Right rövidítve: ECoHR). Az EJEB-nek nagy és kiemelkedő szerepe van abban, hogy az embertelen bánásmód vagy büntetés tartalmát esetjogi döntéseivel megtöltse. A különféle fogvatartási körülményeket érintő ügyekben hozott ítéletek útmutatóként szolgálnak.²⁸

²³ „A bv. rendszerben olyan bánásmódot kell alkalmazni, melynek alapvető célja az elítéltek megjavítása és a társadalomba való beillesztésük elősegítése. A fiatalok elkövetőket a felnőttekkel el kell különíteni, s részükre a korukban és a jogi helyzetüknek megfelelő elbánást kell biztosítani.” Ld. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikk 3. bekezdés.

²⁴ Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture or Other Cruel.

²⁵ A Magyar Népköztársaság 1988. évi 3. törvényerejű rendeletben ratifikálta.

²⁶ Európa Tanács által Rómában elfogadott 1950. 11. 4-ei Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, vagy röviden European Convention of Human Rights.

²⁷ Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt. Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki Magyarországon.

²⁸ HARASZTI Margit Katalin: A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetések tilalma az ENSZ és az Európa Tanács legfontosabb dokumentumaiban, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységében. *Acta Humana*, 2008/3. 56.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága számos határozatot és ajánlást tett a tagállamai felé, mégis az egyik legjelentősebb ajánlás az „Európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló” dokumentum, vagyis az „Európai Börtönszabályok”.²⁹ Széles skáláját öleli fel a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó európai standard minimum irányelveket.

A büntetőjogi rendelkezés alapján hozott határozat, valamint annak végrehajtás törvényes előmozdítása és törvénysértések kiaknázására garanciális elem az ügyészi felügyelet. Az ügyész törvényességi felügyelete kiterjed arra, hogy bármikor ellenőrizheti a bv. intézetekben és a nyomozó hatóságoknál az őrizet, az előzetes letartóztatás, az ideiglenes kényszergyógykezelés és a szabadságvesztés foganatosításának és fogvatartás körülményeinek törvényességét. Átvizsgálhatja az illetékes szerveknél a büntetések és intézkedések végrehajtására vonatkozó jogszabályok betartását, így meghallgathatja a fogvatartottakat és átvizsgálás keretein belül felül is vizsgálhatja a büntető ügyben hozott határozatok végrehajtása elleni panaszokat.

Végezetül „ezekben a szabályokban új hangsúlyt helyeztünk az emberi méltóság elveire, a börtönigazgatás elkötelezettségére a humánus és pozitív irányú kezelés mellett, a személyi állomány szerepének és a hatékony, modern irányítási módszereknek a fontosságára.”³⁰ A személyi állomány az emberi jogokhoz fűződő kapcsolata összetett, egyszerre címzettje, őrző-védője és birtokosa is.³¹ A strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatában két kiemelkedő tendencia figyelhető meg, egyrészt hatékonyabb a strasbourgi védelem, másrészt egyre jobban erősödik és növekszik a személyi állomány felelőssége.³²

6. Magyar büntetés-végrehajtás rövid áttekintése az elmúlt 70 évben

Az 1955. évi Büntetés-végrehajtási Szabályzat egyszerűsítette ugyan a szabadságvesztés végrehajtásának rendszerét, de a korszerűbb szabályozás feltételeit csak az 1961. évi V. törvény (a régi Btk.), illetve az azt módosító 1966. évi 20. törvényerejű rendelet teremtette meg. Jelentős szervezeti változást hozott

²⁹ Európa Tanács Rec (2006) 2. sz. ajánlása.

³⁰ *Európai Börtönszabályok*. Budapest, Bv. Szakkönyvtár, 1990.

³¹ NAGY Ferenc: Európai kihívások, magyar válaszok a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás területén. *Börtönügyi Szemle*, 2003/1. 2.

³² NAGY i. m. 4.

az 1963. évi 20. törvényerejű rendelet, amely a szabadságvesztés végrehajtását ismét az Igazságügyi Minisztériumra bízta.

Az 1966. évi 21. törvényerejű rendelet Magyarországon először szabályozta törvényi szintű jogszabályként a szabadságvesztés végrehajtásának célját, alapelveit, a szabadságvesztés végrehajtásának rendjét, meghatározta a szabadságvesztést töltő elítéltek jogi helyzetét.

Büntetésvégrehajtási rendszerünk korszerűsítésének jelentős állomása az 1978. évi IV. törvény (Btk.), amely szerint a szabadságvesztés végrehajtása a felnőttkorúakkal szemben három fokozatban a fegyházban, a börtönben vagy a fogházban történik. E végrehajtási módok tartalommal megtöltése a Tervezet és a végrehajtásról rendelkező jogszabályok feladata.

A törvény a büntetésvégrehajtási rendszer szabályozása során a következő fontosabb célkitűzéseket valósítja meg: kerüli a végrehajtási fokozatok mesterkélt megkülönböztetését (26–28. §), a szükséges elzártság mellett biztosítja az elítéltek és a külvilág közötti kapcsolat fenntartását, sőt fokozását (36–37. §), megfelelően deklarálja a büntetéssel együtt járó hátrányok és a szocialista humanizmus egységét (41–42. §), céltudatosan szolgálja a társadalomba való visszavezetést a hosszabb szabadságvesztésre ítéltknél (36. §). A törvény I. fejezete olyan általános jellegű rendelkezéseket foglal össze, amelyek valamennyi büntetés és intézkedés végrehajtására vonatkoznak. Megállapítja a büntetés és az intézkedés végrehajtásának általános feltételét (1. §); garanciális rendelkezéseket tartalmaz a joghátrány alkalmazását és az elítélt panaszjogát illetően, de kötelezettséget is ró az elítéltre (2. §); meghatározza azt, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása mely szervek feladata (3. §); rendelkezik a végrehajtás félbeszakításáról, illetve kizárásáról (4. §), végül a büntetés és az intézkedés tartamának számításáról (5. §).

Az elítélt panaszjoga azt biztosítja, hogy az elítélt a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtása során a hatóság tevékenysége, határozatai és intézkedései törvényességének felülbírálatát kezdeményezhesse. A panasz előterjesztésének lehetősége különösen fontos a szabadságvesztés végrehajtása során, erről a 36. § (1) bekezdésének j) pontja rendelkezik. A panaszjog az elítélt számára orvoslási lehetőséget nyújt az esetleges sérelmekkel szemben, és így az elítélt jogai érvényesülésének biztosítékául szolgál. Garanciális jellegű rendelkezés az is, hogy a Tervezet jogot ad az elítéltnak közérdekű bejelentés, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére. A részletes szabályozás a végrehajtási rendelkezésekre tartozik. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet vagyis Bv. Szabályzat II. 6. § (4) bekezdése szerint a panaszt a fogvatartott a döntés közlésétől, illetve a döntés elmulasztásától számított tizenöt napon belül terjesztheti elő. Ha a fog-

vatartott a panasz megtételében akadályoztatva volt, a tizenöt napos határidő az akadály megszűnésétől számít. (5) bekezdés szerint a kérelmet, illetve a panaszt harminc napon belül - ha az ügy jellege szükségessé teszi, soron kívül - kell elbírálni, e határidő indokolt esetben harminc nappal meghosszabbítható. A kérelem, illetve a panasz elbírálásáról, valamint a határidő meghosszabbításáról a fogvatartottat tájékoztatni kell. (8) bekezdés szerint ha a fogvatartott a döntést nem fogadja el, úgy a büntetés-végrehajtási bíróhoz (a továbbiakban: bv. bíró) fellebbezhet, illetve keresettel fordulhat a bírósághoz.

Továbbá a fogvatartott a 6. §-ban foglalt jogorvoslati lehetőségek mellett továbbá közvetlenül fordulhat a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez, kérheti az ügyész általi meghallgatását; a fogvatartás alatt gyakorolható alapvető jogainak a sérelme esetén az alapvető jogok biztosához; valamint a személyes adatainak kezelésével vagy a közérdekű adatok megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlásával összefüggő jogsérelem esetén a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatósághoz.

Érzékelhető, hogy a fenti szabályozások azonban a panasz kivizsgálása után nem világít rá arra, hogy ha és amennyiben panaszt helyálló, milyen intézkedéseket foganatosíthat, vagy a bv. intézet hogyan fog törekedni arra, hogy a sérelem megszűnjön, vagy kompenzálásra kerüljön.

7. A Bv. Kódex jelentősége

Érzékelhető, hogy hazánkban későn, elhúzódó jogalkotási folyamat eredményeként született meg az egységes, a büntetés-végrehajtás minden szegmensét átfogó törvényi szabályozás. A szabályozás egységességét a törvény megnevezése is sugallja, hiszen nemcsak a büntetések és intézkedések, hanem az egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásának szabályait is magában foglalja. A „rabjogok” fokozatos elismerésén keresztül vezetett az út a ma már általánosnak tekinthető felfogásig, amely szerint a személyi szabadság elvonása adja e büntetés tartalmát és a börtönkörülményeket úgy kell kialakítani, hogy az elítélt emberi méltósága, alapvető emberi, és általában a büntetéssel össze nem függő jogai ne csorbuljanak. A kiszabott szabadságvesztés végrehajtása egyértelműen az egyéni megelőzés (speciális prevenció) céljának szolgálatában áll. A speciális prevenció köréből pedig a fenti rendelkezés a szabadságelvonás során a joghátrány (*malum*) érvényesítését, valamint a reintegrációt, azaz a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítését tekinti

a végrehajtási céljának, végső soron azt, hogy az elítélt a társadalom jogkövető tagjává váljon, azaz tartózkodjék újabb bűncselekmény elkövetésétől.

Az egységes szabályozás előnye, hogy valamennyi érintett területre egységes szabályozási elvek alapján határozzák meg a követelményeket, elvárásokat és a jogosultságokat is. Mindez már a preambulumban lerögzítik, hogy az elsődleges cél az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogainak védelme, kiemelten az elítéltek és az egyéb jogcímen fogvatartottak emberi méltóságának a tiszteletben tartása érdekében, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának és az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése.

8. Az elítéltek emberi jogai rövid elemzése

A büntetőjogi büntetés bizonyos értelemben az elítélt joga is egyben,³³ mert joga van – erkölcsi értelemben – büntetés-végrehajtási körülmények között vezekelnie a bűnéért.

A büntetés kiszabásával és végrehajtásával az elítélt méltósága, morális emberi lény jellege nyer elismerést, az tehát, hogy a társadalom minden más személyével egyenrangú személy maga is, egyugyanazon emberi méltósággal, tehát akinek joga van a bűnhődés révén való reintegrációra a társas-társadalmi kapcsolatokba, relációiba.³⁴

A büntethetőség feltételezi az ember szabad és ezért felelős, objektív értelemben értett morális lény jellegét, akkor is, ha a konkrét büntetett a legsúlyosabban erkölcsellenes büntettet követett el, így szubjektíve bűnös. A büntetésnek csak erkölcsi lények esetében van értelme: az ember esetében, aki képes a megjavulásra, de csakis a bűnhődés és a vezeklés nyomán. A büntetés nem annyira az állam – erőszakalkalmazási – monopóliuma, amiben a közjogilag biztosított hatalma nyilvánul meg a polgárok felett, hanem inkább filozófiai értelemben az állam a büntetési kötelezettségének alanyi kötelezettje, amelyet közhatalomként gyakorolnia kell, hiszen az emberi együttélést, a szabadság rendjét szavatolja, amelyben mindenki köteles a másikat személyként tisztelni jogaiban. Azon büntetési kötelezettség kötelezettje, amely büntetéshez – mint mondtuk – az elítéltnak, a másik oldalról, joga van, hogy a bűnét követő büntetés révén, a bűn súlya alól szabadulva reintegrálódhassék. Ideálisan tekintve, a büntetés-

³³ G. W. F. HEGEL: *A jogfilozófia alapvonalai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983. § 100., 120.

³⁴ FRIVALDSZKY János: *A jog- és a politikai filozófia erkölcsi alapjai*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog-és Államtudományi Kar, 2014. 195.

végrehajtás célja az kell, hogy legyen, hogy a büntetés végrehajtásával, azaz a szabadságvesztés kitöltésével, a büntől való megváltottság is bekövetkezzék, ami a helyesen megélt bűnhődés eredményének szubjektív oldala. Ez eredményezi ugyanis a büntetés legteljesebb céljának megvalósulását.³⁵

A büntetés végrehajtásával éppen a büntethetősége fejeződik ki, ami legalább ez utóbbit potenciálisan előfeltételezi, tehát hogy képes – mint minden ember minden, akármilyen nagy bűne – a büntetés letöltésével, remélhetőleg a vezeklő erkölcsi megigazultsága után a bűncselekménye által megtört társadalmi kapcsolatokba visszaintegrálódni, a társadalom összes többi tagjával egyugyanazon méltóságú személyként kapcsolatba lépni.³⁶

A személyi szabadságában korlátozott fogvatartott számára biztosítani kell az állami védelmet az esetleges hatalommal való visszaéléssel, az emberi jogok súlyos megsértésével szemben. Nem vitatott, hogy a társadalom védelme érdekében a szabályszegőket felelősségre kell vonni, s ha szükséges, szabadságukban is korlátozni kell őket, de ugyanakkor velük szemben mindvégig törvényesen, a jogállamiság követelményeinek megfelelően kell eljárni. A törvényes bánásmód a hatékony büntetés-végrehajtás nélkülözhetetlen eleme, hiszen a társadalom megtévest tagjainál a törvényi előírások jövőbeli tisztelete és betartása hosszú távon csak a hatóságok példamutató magatartása mellett érhető el. Törvénysértéssel nem lehet a törvényszék tiszteletére, betartására készíteni senkit. Minden törvénysértés lehetetlenné teszi a végrehajtás során a büntetési cél megvalósulását, más szóval törvénytelen eszközökkel nem töltheti be rendeltetését egyetlen büntetőbíróági határozat sem.³⁷

9. Záró gondolatok

Az emberi méltóság jogi tartalma elsősorban a jogértelmezés során bontható ki, és kevésbé a normaalkotás folyamatában. De megítélésem szerint az is rendkívül fontos, hogy mind a jogalkotás, mind a bírói jogalkalmazás során érvényesüljön az a természetjogi viszonyulás, mely az embert, az emberi személyiség szabad fejlődését, jogai érvényesülését és a hatalom korlátozását állítja a jogrendszer

³⁵ Uo. 197.

³⁶ Vö. FRIVALDSZKY János: Az emberi élet intézményes védelme az őszösvetségi jogban. In: OROSZ András Lóránt – Újházi Lóránd (szerk.): *A Katolikus Egyház biztonsági helyzete a huszonegyedik században*. [Sapientia Iuris 5.] Budapest, L'Harmattan Kiadó – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2013. 97–122.

³⁷ Vókó György: Fogvatartottakkal való bánásmód Magyarországon. *OKRI Szemle*, 2009. 56.

középpontjába.³⁸ Ha valaki a társadalom békéje ellen tör, a társadalomnak joga keletkezik a támadást a jövőre nézve ellehetetleníteni, azonban nem szabad a vétkest cél nélkül büntetni, mert ez által csak további károkat okoznánk.³⁹ „A bűnelkövető emberben nemcsak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell. A büntetőjog, a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás koncepciója és szerkezete középpontjában – mint tettesnek és sértettnek egyaránt – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia [...]”⁴⁰

Az új Bv. Kódex rendelkezése a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának céljáról jelentős tartalmi változást hoz.⁴¹ Az új Bv. Kódex kettéosztja a büntetés célját, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárásával kiszabott szabadságvesztés-büntetésre ítélt fogvatartottak tekintetében célja önállóan jelenik meg és a valós élet realitásait tükrözi, míg a többi elítélt tekintetében mintha újra szárnyra kapna a treatment-ideológia optimizmusa.

A törvény céljául tüzi ki, hogy a reintegrációs tevékenység eredményeként elősegítsék a fogvatartott a társadalomba való sikeres visszailleszkedését és a társadalom jogkövető tagjává válását, valamint kötelezettségként írja elő, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során biztosítsák az elítélt személyiségének, illetve felelősségérzetének fejlődési lehetőségét.

A reintegrációs tevékenységet a bv. intézet végezheti önállóan vagy más szervezetekkel kooperálva is. A törvény indokolása kifejezetten ösztönöz a különböző szervekkel való együttműködésre, arra hivatkozva, hogy ez fokozhatja a bv. céljai elérésének eredményességét.

A törvény indokolása immáron az elítélt személyiségének fejlesztésére irányuló tevékenységet jelöli meg elsődleges feladatnak, de már nem csak azt tüzi ki céljául, hogy az elítélt ne kövessen el újabb bűncselekményt hanem, hogy a társadalom hasznos tagjává is akarjon válni, mégpedig önön meggyőződéséből eredően, emellett persze operatív feladatként megmarad az elítélt szabadságának elvonása is.⁴² Az indokolás szerint az önakaratból való javulási szándék csak individualizált módszerekkel érhető el, amely szükségessé teszi

³⁸ VÓKÓ György: A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. *Jura*, 2001/1. 104.

³⁹ PULSZKYKY Ágost – TAUFFER Emil: *A börtönügy múltja, elmélete jelen állása, különös tekintettel Magyarországra*. Pest, Emich Gusztáv kiadványa, 1867. 9.

⁴⁰ VÓKÓ (2001) i. m. 102.

⁴¹ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 83. § (1)–(8) bek.

⁴² T/13096. számú törvényjavaslat a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról. (<http://www.parlament.hu/irom39/13096/13096.pdf>) (Letöltve: 2020.01.10.).

egy – különböző szempontok alapján kialakított – ésszerű és megvalósítható mértékig differenciált börtönrezsím működtetését.⁴³

A jövőre nézve, mindent összevetve két feladat fogalmazódik meg, egyrészt, hogy az új Bv. Kódexet a tárgyalt fogalmak tartalmának megfelelően módosítani kell, mert az helytelen terminológiát használ, a szakirodalomban pedig jobban oda kell figyelnünk a helyes szóhasználatra, nem alkalmazhatjuk szinonimaként a reszocializáció és a reintegráció fogalmát, mert csak így tudjuk pontosan kifejezni magunkat. „Elnyomni könnyebb, mint nevelni; elijeszteni, mint maradandólag meggyőzni; pillanatnyi cselekvénynek hatása is mulékony; nagy eredményhez csak fáradságos munka vezethet.”⁴⁴

– ABSTRACT –

The Appearance of the Fundamental Rights of Convicts
in Penitentiary Proceedings

The main thrust of my research is the emergence and enforcement of the right of redress for detainees in the penitentiary complaint mechanism against violations. My present study touches on the part of my research to deduce that detainees have fundamental rights that cannot be alienated from him despite serving any length of sentence, and to point out why the present purpose of sentencing is reintegration.

I have tried to clash as many approaches as possible that still raise serious philosophical questions to this day. Primarily, conceptually and substantively, I tried to seize the right to today's restorative justice to meet social, criminal policy, European Community and international expectations, to meet needs and to strike a balance between needs and expectations, which is often beyond the legislature, legislators and legislators. depends on their specific discretion and criminal treatment.

At the same time, in my present outlook, I have summarized all the universal documents that were the first to embrace and fight for the fundamental rights of detainees.

⁴³ Vókó György már korábban is felhívta arra a figyelmet, hogy a speciális prevenciót csak az individualizáció keretein belül lehet megvalósítani. Vö. Vókó György: *Magyar büntetés- végrehajtási jog*. Budapest–Pécs, Dóm-Dialóg Campus, 2013. 179.

⁴⁴ PULSZKYKY–TAUFFER i. m. 10.